

TEMA: Bergen – bysamfunnet ①66

KART: ④436

Bergenhus

ROSENKRANTZTÅRNET

På Scholeusstikket (utsnitt til høyre) fra 1580-årene er den befestede kongsgården ved innseilingen til Vågen blitt til et moderne renessanseslott – BERGENHUS slott. De kirkelige anleggene er borte. Bildet domineres av tårnet, «kastellet ved sjøen», som nylig hadde gjennomgått en omfattende påbygging.

Det var middelaldertårnet fra 1200-tallet slottsbefalingsmann ERIK ROSENKRANTZ bygde om i 1560-årene, til dels med stein fra det nedrevne klosteret på Lyse. Kongen, Frederik II, hadde pålagt Erik Rosenkrantz å rive det gamle brøstfeldige tårnet og bygge et nytt. Men rike gotiske bygningsdetaljer i tre etasjers høyde i dagens tårn viser at herr Erik må ha oppfattet middelaldertårnet som en ressurs å bygge videre på. Gerhard Fischers undersøkelser etter krigsødeleggelsene i 1944 har bekreftet at dette må være det «kastellet ved sjøen» som Magnus Håkonsson (Lagabøte) lot oppføre.

Det Rosenkrantz gjorde, var å bygge kastellet sammen med slottshovedmann Jørgen Hanssons ringmur og forborg fra begynnelsen av 1500-tallet, bygge på det hele i høyden og legge på en ny og tidsmessig fasade mot sør – mot Bryggen og byen. Mens kastellet som hallen hadde vært preget av engelske forbilder, var de nå skotske. At Rosenkrantz brukte skotske murere, er dokumentert. □

Etter at Rosenkrantzstårnet gjennom århundrene hadde hatt skiftende takløsninger, fikk det ved restaureringen etter siste krig tilbake sin skotske takform – slik Scholeusstikket viser.

VEISAN

Veisan var i middelalderen navn på en myrsump der Koengen ligger i dag. Fram mot 7-800-tallet var dette ennå en lun bukt inn fra Vågen, men den ble senere gradvis utfylt.

FRA SLOTT TIL FESTNING

Den som i 1526 stod for rivingen av de kirkelige anleggene på middelalderens kongsgård, var slottshovedsmannen ESKE BILLE. Det var ventet angrep fra den landflyktige kong CHRISTIAN II. En angriper kunne sette seg i besittelse av disse anleggene utenfor murene og beskytte slottet derfra. For øvrig var Christian II's slottshovedsmann, den borgerlige JØRGEN HANSON «skriver», den som sterkest hadde bidradd til moderniseringen av slottet 1514-23. Sverresborg var blitt revet i 1477 av de tyske kjøpmennene på Bryggen.

Etter et besøk i Bergen 1641 konstaterte kong CHRISTIAN IV at fortifikasjonene trengte forbedring. Under Hannibalsfeiden 1644-45 ble Bergenhus omgitt av en jordvoll, med batterier og bolverk mot Vågen.

I 1646 sendte kongen sin nederlandske fortifikasjonsekspert, ISAC VAN GEELKERCK til Bergen. Arbeidet ble fortsatt etter eneveldets innføring under en annen av tidens festningsekspert, JEAN CASPAR VON CICIGNON, som ble den andre fagmilitære kommandant på Bergenhus i 1664.

«Langhuset» og «Tårnet» undergikk endringer i funksjon og eksteriør. Bergenhus ble en moderne barokkfestning, omgitt av et stjerneformet system av voller og bastioner. Det noe tilfældige seinmiddelalderske bygningskompleks rundt Slottsgården ble i løpet av 1700-tallet erstattet med nye slottsmessige bygninger av dansk barokktype: Kommandantboligen og Kapteinvaktmesterboligen. Det ble et klarere skille mellom en

Bergenhus. Utsnitt fra et byprospekt fra ca. 1740.

indre slottsdel og en ytre festningsdel, som på Akershus. Dette er mindre tydelig etter at en vesentlig del av festningens utenverker ble fjernet ved anlegget av Festningskaien i 1920-årene.

Etter napoleonskrigene har Bergenhus ikke vært beredskapsmessig oppsatt som festning, men vedlikeholdt som militært administrasjonssenter. Håkonshallen og Rosenkrantzstårnet har status som nasjonalmonumenter. Hovedporten og vaktstuen på paradeplassen er bygd i kong Carl Johans regjeringstid. Hele anlegget er restaurert etter de omfattende krigsødeleggelsene i 1944.